

DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2024-53-5>

УДК 330.34

Чмут О.О.
аспірантХерсонського державного університету
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5023-3181>
E-mail: oleksandr.chmut@university.kherson.ua

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ АСПЕКТИ МЕХАНІЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ І НОРМАТИВНИЙ БАЗИС

Стаття зосереджена на аналізі впливу концепції сталого розвитку та нормативного забезпечення на формування організаційно-економічного механізму сталого розвитку підприємств. У статті підкреслено, що інтеграція принципів сталого розвитку у стратегію управління підприємств сприяє гармонійній взаємодії економічних, екологічних та соціальних інтересів. Проведено аналіз сучасних підходів до визначення сутності сталого розвитку. Особлива увага приділяється значенню нормативно-правової бази, яка стає основою для реалізації концепцій сталого розвитку, забезпечуючи необхідні умови для впровадження інноваційних підходів до управління та використання ресурсів. Визначено, що концептуальні засади та наднаціональні норми, такі як: цілі, принципи, стандарти – формують базис для їх імплементації на мікрорівні. Сформовані принципи сталого розвитку підприємств, їх складові та відповідність до загальних цілей сталого розвитку. Охарактеризовано складові нормативної бази сталого розвитку на національному рівні.

Ключові слова: сталий розвиток, концептуальні засади, організаційно-економічний механізм, принципи сталого розвитку, добровільні стандарти.

Chmut Oleksandr. FUNDAMENTAL BASES OF THE MECHANISM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES: CONCEPTUAL AND REGULATORY FRAMEWORK

The article focuses on the analysis of the concept of sustainable development and its regulatory framework as key components of the organizational and economic mechanism for sustainable enterprise development. The study emphasizes that integrating sustainable development principles into enterprise management strategies ensures harmonious interaction among economic, environmental, and social interests. This creates preconditions for long-term growth, enhanced competitiveness, and strengthened resilience of enterprises in a dynamic environment. Particular attention is paid to the analysis of modern approaches to defining the essence of sustainable development presented in scientific literature. Various perspectives on interpreting the concept are examined, serving as the basis for developing recommendations for creating an effective enterprise management system under constantly changing external conditions. The article identifies the key aspects of sustainable development, including economic, environmental, and social dimensions, which are interdependent and require a comprehensive implementation approach. The significance of the regulatory framework as the foundation for implementing the concept of sustainable development is particularly highlighted. The article emphasizes that legal and regulatory mechanisms provide the necessary conditions for introducing innovative approaches to enterprise management, rational resource utilization, minimizing environmental risks, and strengthening social responsibility. The role of global sustainable development goals is underscored, aimed at ensuring a sustainable future through the integration of international standards and principles at the national and local levels. The study provides a detailed examination of the components of the regulatory framework for sustainable development at the national level. Key aspects of adapting general sustainable development principles to the realities of the domestic business environment are analyzed. It is determined that Ukraine's regulatory framework includes a range of standards, voluntary initiatives, and practices aimed at supporting businesses in implementing sustainable development. In particular, the mechanisms for integrating sustainable development principles into management processes are highlighted, enabling enterprises to adapt to the challenges of the modern market. The article characterizes the principles of sustainable enterprise development, including economic efficiency, environmental responsibility, social equity, transparency and accountability, rational resource use, innovation, and adaptability. The practical aspects of applying these principles are considered, particularly in optimizing production processes, reducing costs, enhancing investment attractiveness, strengthening companies' reputations, and improving their market positions. In conclusion, the implementation of sustainable development principles allows enterprises not only to achieve economic benefits but also to meet the needs of society and the environment. This contributes to harmonizing economic activities with environmental needs, increasing the resilience of enterprises to market changes, reducing risks in crisis situations, and forming a long-term image of socially responsible business entities.

Key words: sustainable development, conceptual framework, organizational and economic mechanism, principles of sustainable development, voluntary standards.

Постановка проблеми. Сталий розвиток підприємств є ключовою складовою сучасних економічних стратегій, спрямованих на гармонійне поєднання економічних, екологічних та соціальних інтересів. Успішна інтеграція принципів сталого розвитку в діяльність підприємств потребує чітко структурованого організаційно-економічного механізму, який забезпечує їх довгострокову ефективність та відповідальність перед суспільством.

Основою такого механізму виступають концептуальні засади, що визначають стратегічний напрям, і нормативно-правова база, яка створює регуляторне середовище для реалізації ініціатив сталого розвитку. Їх взаємодія дозволяє підприємствам ефективно адаптуватися до сучасних викликів та зростання вимог до екологічної відповідальності та посилення глобальної конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розвитку сталого розвитку на глобальному, національному та мікрорівнях розглядали такі вітчизняні дослідники: З.В. Герасимчук, Л. Грицина, О.В. Мірошніченко, Н.В. Шандова, В.Я. Шевчук, О.В. Шубравська.

Метою статті є дослідження концептуального та нормативного базису сталого розвитку, як складових організаційно-еко-

номічного механізму його забезпечення на підприємствах.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. Концепція сталого розвитку почала своє формування в середині ХХ століття. Це було обумовлено тим, що посилення впливу людської діяльності на навколишнє середовище привернуло значну увагу, як науковців, так і громадськості. Проте, ключові положення концепції було визначено у 1987 році в доповіді «Наше спільне майбутнє», підготовленій Всесвітньою комісією з питань довкілля та розвитку [1]. У цьому документі сталий розвиток трактовано як процес, що забезпечує задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь. Ця концепція стала основою для розробки стратегій сталого розвитку на глобальному, національному та корпоративному рівнях.

Подальший розвиток наукової думки щодо сутності сталого розвитку поступово розширював його концептуальні уявлення, водночас зберігаючи фундаментальну основу. Сучасні підходи до розуміння сутності сталого розвитку представлені в табл. 1.

Впровадженню концепції сталого розвитку в діяльність підприємств передують формування її нормативного забезпечення

Таблиця 1

Підходи до визначення сутності поняття «сталий розвиток» з позиції різних авторів

Автор	Сутність концепції	Концептуальний зміст	Додатковий акцент
Мочерний С.В. [2, с. 277]	Незворотні та закономірні сутнісно-якісні зміни суспільства.	на основі оптимального поєднання і раціоналізації економічної, екологічної та соціальної сторін такого розвитку з урахуванням потреб майбутніх поколінь	Умовою сталого розвитку є якісне економічне зростання.
Герасимчук З.В., Вахович І.М. [3, с. 20]	Процес соціально-економічного розвитку	за умови забезпечення екологічної рівноваги соціо-екологічного-економічної системи	в певній суспільній формації
Шевчук В.Я. [4, с. 42]	Процес гармонізації продуктивних сил,	за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища,	з метою задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства та забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей усіх поколінь
Шубравська О.В. [5, с. 37]	Узгоджений розвиток	економічних і соціальних процесів, а також навколишнього природного середовища	
Самойлик Ю.В. [6]	Процес здійснення господарської діяльності, що передбачає виробництво та реалізацію товарів, робіт, послуг,	до процесу передбачає взаємодію економічних, екологічних та соціальних систем	на основі синергетичного підходу; та забезпечує ефективність функціонування господарського елементу в оперативному та стратегічному періодах.

Джерело: складено автором на основі [2–6]

на національному та глобальному рівнях. Нормативно-правові аспекти є основною складовою інституційної бази сталого розвитку підприємств.

Нормативно-правове регулювання сталого розвитку підприємств на глобальному рівні базується на міжнародних угодах, таких як: Цілі сталого розвитку ООН, Паризька угода щодо змін клімату, та ін. Важливий вклад вносять професійні об'єднання і громадські організації, наприклад, Міжнародна організація праці (МОП), що розробляє стандарти трудових відносин та соціальної відповідальності.

Концептуальні засади сталого розвитку та нормативна база перебувають у взаємозалежному впливі, утворюючи основу для ефективного впровадження ключових принципів на різних рівнях. З одного боку, базова концепція визначає пріоритети та напрями, які мають бути враховані

у створенні нормативних актів. З іншого боку, нормативно-правова база встановлює чіткі правила та механізми, що регулюють діяльність підприємств у рамках сталого розвитку, забезпечуючи практичну реалізацію концептуальних ідей. Таким чином, концепція й регулювання взаємно доповнюють одне одного, сприяючи інтеграції принципів сталого розвитку в економічну, соціальну та екологічну практику.

Концептуальна база сталого розвитку створює фундамент для поширення цієї ідеї безпосередньо на мікрорівні. На основі глобальних цілей сталого розвитку та його принципів можна сформувані конкретні принципи сталого розвитку підприємств, які стануть основою для їх стратегій і практик. Це дозволяє підприємствам адаптувати загальні засади сталого розвитку до своїх потреб, забезпечуючи при цьому узгодженість із глобальними цілями (табл. 2).

Таблица 2

Принципи сталого розвитку підприємств

Принцип	Основні складові	Відповідні цілі сталого розвитку (ЦСР)
Економічної ефективності	<ul style="list-style-type: none"> – оптимізація виробничих процесів і витрат; – використання інноваційних технологій для підвищення продуктивності; – досягнення економічного зростання без погіршення екологічного стану. 	ЦСР 8: Гідна праця та економічне зростання. ЦСР 9: Промисловість, інновації та інфраструктура.
Екологічної відповідальності	<ul style="list-style-type: none"> – зменшення шкідливих викидів у атмосферу та водні ресурси; – управління відходами і перехід на безвідходні технології; – використання відновлюваних джерел енергії; – застосування екологічно чистих технологій у виробництві. – забезпечення екологічної безпеки та покращення якості навколишнього середовища. 	ЦСР 6: Чиста вода та санітарія. ЦСР 7: Доступна та чиста енергія. ЦСР 13: Боротьба зі зміною клімату. ЦСР 14: Збереження морських екосистем.
Соціальної справедливості	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка справедливих умов праці (гідна оплата, безпека на робочому місці, рівність можливостей); – вклад у соціальний розвиток місцевих громад; – забезпечення доступу до послуг і продуктів, що сприяють покращенню якості життя. 	ЦСР 1: Подолання бідності. ЦСР 3: Міцне здоров'я та благополуччя. ЦСР 5: Гендерна рівність. ЦСР 10: Зменшення нерівності.
Раціональності та ресурсозбереження	<ul style="list-style-type: none"> – раціональне використання невідновлюваних ресурсів; – збереження природного багатства; – збереження родючості ґрунтів. 	ЦСР 12: Відповідальне споживання та виробництво. ЦСР 15: Збереження екосистем суші.
Прозорості та підзвітності	<ul style="list-style-type: none"> – регулярна публікація звітів з корпоративної соціальної відповідальності та сталого розвитку. – залучення громадськості до обговорення екологічних і соціальних питань. 	ЦСР 16: Мир, справедливість та сильні інститути.
Інновацій та адаптивності	<ul style="list-style-type: none"> – розробка та впровадження інноваційних технологій, які сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля. – здатність швидко реагувати на зміни ринкових умов і нові вимоги екологічного та соціального регулювання. 	ЦСР 9: Промисловість, інновації та інфраструктура. ЦСР 17: Партнерство для досягнення цілей.

Джерело: складено автором на основі [3; 7–9]

Важливою складовою нормативного забезпечення сталого розвитку є добровільні стандарти та ініціативи, які доповнюють обов'язкові нормативно-правові акти, забезпечуючи підприємствам гнучкість у виборі інструментів та підходів, адаптованих до їхніх потреб. Серед них вагоме місце займають такі міжнародні стандарти та ініціативи, як ISO серії 14000 та 26000, а також Глобальна ініціатива по звітності (GRI) (рис. 1).

На національному рівні державні органи розробляють законодавчі акти, політики та стандарти, які сприяють дотриманню принципів сталого розвитку. Національне законодавство охоплює екологічні норми, спрямовані на збереження довкілля, соціальні норми, що гарантують рівність, безпеку та якість життя, а також економічні норми, які стимулюють раціональне використання ресурсів і підвищення ефективності діяльності підприємств. Крім того, важливим елементом є імплементація національних стандартів, стратегій та політик сталого розвитку, які встановлюють цільові орієнтири для суспільства та бізнесу, забезпечуючи системний підхід до вирішення екологічних, соціальних і економічних питань. Ключові нормативно-правових механізмів підприємств представлені на рис. 2.

У 2015 році Україна затвердила Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», [10] що охоплює економічний розвиток, «зелену» економіку, енергетичну стратегію, соціальний захист та екологічну безпеку. Приєднавшись до Паризької угоди, країна зобов'язалася скоротити викиди парникових газів і впроваджувати сучасні технології для захисту природних ресурсів та екологічного управління.

Стратегія сталого розвитку в Україні є частиною загальної національної політики, спрямованої на досягнення економічного зростання, соціальної рівності та екологічної стійкості. В 2019 році був прийнятий указ президента Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року [11]. Основними цілями визначено: боротьба з бідністю, економічне зростання, підтримка інновацій, інвестування в розвиток «зеленої» економіки та відновлюваних джерел енергії, енергетична незалежність, підвищення енергоефективності, охорона довкілля.

Відповідно до сформованої нормативної бази підприємства формують власні стратегії та політики на мікрорівні.

Висновки. Концепція сталого розвитку та її нормативне забезпечення є основою формування організаційно-економічного механізму сталого розвитку підприємств,

Добровільні стандарти та ініціативи	Корпоративна соціальна відповідальність (CSR)	Впроваджуючи цю концепцію підприємства інтегрують соціальні, екологічні та етичні норми у свою діяльність. Також передбачає впровадження стратегій, що підтримують сталий розвиток та звітування перед громадськістю
	Стандарти ISO	ISO 14001 – екологічний менеджмент; ISO 26000 – соціальна відповідальність;
	GRI (Global Reporting Initiative)	найпоширеніший міжнародний стандарт звітності щодо сталого розвитку, який допомагає підприємствам систематизувати свої досягнення у сфері економічної, екологічної та соціальної стійкості

Рис. 1. Добровільні міжнародні стандарти та ініціативи з питань сталого розвитку підприємств

Джерело: складено автором

Рис. 2. Нормативно-правове регулювання сталого розвитку підприємств на національному рівні.

Джерело: складено автором

що забезпечує їхній стратегічний розвиток у умовах змінюваного середовища. Цей механізм включає в себе систему управління, яка інтегрує економічні, екологічні та соціальні аспекти в єдину стратегію розвитку компанії, що дозволяє їй не лише досягати фінансових цілей, але й підтримувати екологічну стабільність та соціальну відповідальність.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. United Nations World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. 400 p. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf>
2. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / за ред. С. В. Мочерного. Львів : Світ, 2006. Т. 2. 568 с. URL: <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/item/435>
3. Герасимчук З.В., Вахович І.М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону: монографія. Луцьк : ЛДТУ, 2002. 248 с.
4. Шевчук В. Я. Про концепцію переходу України до сталого розвитку *Проблеми сталого розвитку України: зб. наук. праць*. Київ : БМТ, 2001. С. 42–55.
5. Шубравська О. В. Сталій економічний розвиток: поняття і напрям досліджень. *Економіка України*. 2005. № 1. С. 36–42. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1121698
6. Самойлик Ю. В. Особливості управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств у глобальному середовищі. *Економіка і організація управління*. 2016. № 4 (24). С. 237–242 URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2944>
7. Грицина Л. Принципи сталого розвитку підприємств: порівняльний аналіз. *Економічний дискурс*. 2014. № 1. С. 33–41. URL: <http://ed.pdatu.edu.ua/article/view/127289>
8. Мірошниченко О. В., Мурашко І. С. Ресурсозбереження серед принципів забезпечення стійкого розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2014. № 2 (12). С. 58–62.
9. Шандова Н. В. Принципи формування умов сталого розвитку промисловості. *Бізнес Інформ*. 2013. № 6. С. 176–181.
10. Закон України Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
11. Указ президента України Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
12. Чмут А.В., Чмут О.О. Сучасні виклики менеджменту в умовах VUCA – світу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2023. Вип. 47. С. 47–52. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/123456789/17776>

REFERENCES:

1. United Nations World Commission on Environment and Development. *Our Common Future*. (1987) Oxford: Oxford University Press, 400 p. Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf>
2. Mochernyi S.V., Larina Ya.S., Ustenko O.A., Yurii S.I. (2006) *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk: u 2 t.* [Economic encyclopedic dictionary] / za red. S.V. Mochernoho. Lviv: Svit, vol. 2, 568 p. Available at: <https://corpus.encyclopedia.kyiv.ua/item/435>
3. Herasymchuk Z.V., Vakhovych I.M. (2002) *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm formuvannia ta realizatsii stratehii rozvytku rehionu: [Monohrafiia] [Organizational and economic mechanism for the formation and implementation of a regional development strategy]*. Lutsk: LDTU, 248 p.
4. Shevchuk V. Ya. (2001) *Pro kontseptsiiu perekhodu Ukrainy do staloho rozvytku [On the concept of Ukraine's transition to sustainable development]*. *Problemy staloho rozvytku Ukrainy: zb. nauk. prats.* Kyiv: BMT, pp. 42–55.
5. Shubravska O. V. (2005) *Stalyi ekonomichnyi rozvytok: poniattia i napriam doslidzhen [Sustainable economic development: the concept and direction of research]*. *Ekonomika Ukrainy*, no. 1, pp. 36–42. Available at: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1121698
6. Samoilyk Yu. V. (2016) *Osoblyvosti upravlinnia stalym rozvytkom silskohospodarskykh pidpriemstv u hlobalnomu seredovyshchi. [Features of managing sustainable development of agricultural enterprises in the global environment]*. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. 4 (24), pp. 237–242. Available at: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/2944>
7. Hrytsyna L. *Pryntsypy staloho rozvytku pidpriemstv: porivnialnyi analiz. [Principles of sustainable development of enterprises: a comparative analysis]*. *Ekonomichnyi dyskurs*, no. (1), pp. 33–41. Available at: <http://ed.pdatu.edu.ua/article/view/127289>
8. Miroshnychenko O. V., Murashko I. S. (2014) *Resursozberezhennia sered pryntsyviv zabezpechennia stiikoho rozvytku pidpriemstva. [Resource saving among the principles of sustainable development of the enterprise]*. *Ekonomika: realii chasu. Naukovyi zhurnal*, no. 2 (12), pp. 58–62.
9. Shandova N. V. (2013) *Pryntsypy formuvannia umov staloho rozvytku promyslovosti. [Principles of formation of conditions for sustainable development of industry]*. *Biznes Inform.* no. 6, pp. 176–181.
10. *Zakon Ukrainy Pro Stratehiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020"*. [Law of Ukraine on the Sustainable Development Strategy "Ukraine – 2020"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
11. *Ukaz prezydenta Ukrainy Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku. [Decree of the President of Ukraine on the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030]*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
12. Chmut A. V., Chmut O. O. (2023) *Suchasni vyklyky menedzhmentu v umovakh VUCA – svitu. [Modern management challenges in the VUCA world]*. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, vol. 47, pp. 47–52. Available at: <http://ekhsuir.kspu.edu/123456789/17776>

*Стаття надійшла до редакції 27.11.2024.
The article was received 27 November 2024.*